

İlyas TEKİN*

GİRİŞ: 29 Ekim 1923'den 2023'e, tam 100 yıl. Cumhuriyetimizin yüzüncü yılı kutlu olsun.

Dünya tarihinde devletlerin değişik yönetim şekilleri vardır. Monarşi, oligarşi, teokrasi ve demokrasi gibi. Monarşi ya da krallık; kral, imparator, padişah veya emir gibi idarecilerin devlet başkanı olduğu ve idareyi hayatı boyunca elinde bulundurduğu bir yönetim şeklidir. Demokrasinin en gelişmiş ve en ileri devlet yönetim şekli cumhuriyettir.

a) **Cumhur ve Cumhuriyet:**

Cumhur, halk demektir. Eşanlamlısı **nâs, umum, enâm**; yani halk, insanlar yaratıklar.¹ **Cumhuriyet** ise: “**seçilmiş bir başkanın yönetimi altında bulunan devlet; millet hâkimiyetine dayanan, millet hâkimiyetinin belli süreler için seçilmiş milletvekilleri vasıtası ile kullanıldığı devlet şeklidir.**”²

Demokrasi, devletin siyasi rejimini ifade eder. Demokrasilerde, **hürriyet, eşitlik, kardeşlik, vatandaşlık, sorumlu yönetim, etkin denetim, siyasette dürüstlük, açıklık ve katılım** gibi temel ilkeler vardır. Yönetime gelecek olan idareciler, demokratik seçimle iş başına gelir ve yine seçimle gider. Seçimle gelmek kadar, seçimle gitmek de çok önemlidir. Demokrasinin özelliği ve güzelliği buradadır. Demokrasi ve cumhuriyet idaresinin İslâm'a aykırı bir tarafı olmadığı gibi, aksine gerçek manada uygulanması halinde İslâm'a uygun bir idare şekli olduğu açıktır. Ayrıca günümüzde mevcut 57 kadar İslâm ülkesinin durumuna baktığımızda, demokrasi ve cumhuriyetin ne kadar önemli bir idare sistemi olduğu görülür.

b) **Adalet, liyakat, emanet ve ortak akıl:**

Kur'an-ı Kerim, yönetim hukuku ile ilgili siyasi bir sistem önermemiş; temel ilkeler ve kurallar koymuştur. Bunlar **hürriyet, sorumluluk, hak, adalet, liyakat, emaneti ehline vermek, istişare, şûrâ, danışmadır.**

* Üsküdar E. Milli Eğitim Md. ilyastekin3453@gmail.com

Yüce Allah (cc), yöneten ve yönetilenler arasında âdil bir idare ile idari görevleri emanet sayıp bu görevlerin tesliminde, emanetin ehline verilmesini, çok açık bir ifade ile emrederek şöyle buyurmuştur: “**Allah size emanetleri ehline vermenizi emreder/emrediyor.**”³ Sevgili Peygamberimiz de, yönetimle ilgili bu genel çerçeveye göre hareket etmiştir. Başkası da olamazdı zaten.

Peygamberimiz, kendisinden sonra gelecek olan halifeyi belirlemedi, kimseye vekâlet vermedi ve yetkilerini hiç kimseye devretmemiştir. Demek ki kendisinden sonra gelecek ümmetin uygun görmesi ile kendi yöneticisini seçmesinin daha doğru ve bunun Müslümanların bir hakkı olduğuna işaret etmiştir. Bu konuda genel çerçeve vardır. **Güzel ahlak, Adalet, liyakat, emanet ve ortak akıl** gibi.⁴

c) **Dört büyük halifenin seçimi:**

Sevgili Peygamberimiz, **Bâkî** mezarlığından döndüğü 19 Safer ayı Çarşamba günü, gece hastalanmış ve hastalığı 13 gün sürmüştü. **1 Rebûl-evvel Pazartesi günü öğleden sonra da vefat etmişti.**⁵ İlk zamanlar mescide teşrif buyurup namaz kıldırıyordu. Fakat vefatından önceki Perşembe günü yatsı ezanı okunmuş ve ashabı kiram, O'nu bekliyorlardı. Gitmeye niyet etmiş, fakat üç kez baygınlık geçirip yıkanmış ve mescide gidememişti. Bunun üzerine: “**Ebû Bekir'e söyleyin namazı kıldırsın.**”⁶ buyurmuş. Böylece Hz. **Ebû Bekir** (ra), Perşembe günü (Cuma gecesini) yatsı namazından itibaren Resulüllah'ın vefat ettiği Pazartesi sabah namazına kadar 17 vakit namaz kıldırıştır. Perşembe günü akşam namazı da, ashabı kiramın Resulüllah'ın arkasında kıldığı son namaz olmuştur.⁷

Bazıları bunu bir işaret sayabilir. Fakat zaten Hz. **Ebû Bekir** (ra) ashabı kiramın en büyüklendendi, herkesin sevdiği, saygı duyduğu bir insandı, hatta en faziletlisi idi. Peygamberimize hicrette arkadaşlık etmiş, hicret yolculuğunda mağarada üç gün onunla beraber kalmıştı.

Âyeti kerimede: “**ikinin ikincisi, O’nun arkadaşı, üzülmeye Allah bizimledir.**”⁸ cümlesinin muhatabı diye övülmektedir. Buna rağmen Peygamberimizin irtihalinden sonra, ashabı kiramın uygun görüşü ile halife seçilmiştir. Onun gibi diğer üç büyük halife de aynı şekilde seçilmiştir. Zaten Peygamberimiz: “**Benden sonra hilafet 30 senedir.**”⁹ buyurmuş ve öyle de olmuştur. Esas ondan sonra işler karışmış, *dinle karışık saltanat kavgaları* başlamış; çok üzücü olaylar meydana gelmiş ve 1400 senedir acıları, etkileri hâlâ bitmemiştir. Keşke sandık kurulsaydı da olgun bir hava içinde seçim yapılabilseydi ve o nahoş olaylar hiç olmasaydı!

d) Ebû Bekir Sıddîk (ra)’in konuşması:

Hz. Ebû Bekir Sıddîk (ra)’in halife seçilmesinden sonra halka hitaben yaptığı konuşma, her kelime ve cümlesiyle, tarihe ve özellikle asrımıza ışık tutacak niteliktedir. Birkaç cümlesi şöyle:

“Ey insanlar, en yeterliniz olmadığım halde, başınıza geçmiş bulunuyorum. Görevimi iyi yaparsam bana yardımcı olunuz; yanılırsam da doğrultunuz. Doğruluk emanet, yalancılık ihanettir. İçinizdeki en zayıf kişi, hakkını alıncaya kadar, bana göre en kuvvetlidir. En kuvvetliniz de, ondan başkasının hakkı alınıncaya kadar, bana göre en zayıftır. Ben Allah ve Resulüne itaat ettikçe siz de bana itaat ediniz. Eğer Allah ve Resulünün yolundan ayrılırsam bana itaat etmeniz gerekmez.”¹⁰

Resulümüzün ve 4 büyük halifenin bize bıraktığı miras budur. Dinimizin en önemli ilkelerinden olan İstişare/şûrâ/meşveret/danışma, halkla ilgili bütün işlerde ortak akılla geleceğin planlanmasıdır. İnsanların can, mal, akıl, din, hürriyet ve ahlaklarının korunması, en önemli görevlerdendir.

e) İstişare, şûra, danışma yüce yaratıcının emri:

Yüce Allah (cc), peygamberimize (dolayısıyla insanlara) danışmayı emrederek şöyle buyurdu:

1-“O vakit Allah’tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın. Şayet sen kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hakkında onlara danış...”¹¹

2-“Onların işleri aralarında şûrâ/danışma iledir.”¹²

Bu âyeti kerimeler, vahiy olmayan konularda istişareyi emretmektedir. Bu emir bizler için vucûp ifade eder. Müfessirlerin ve ulemanın ittifakı vardır ki, vahiy gelen konularda istişareye gerek yoktur ve caiz değildir.¹³

Peygamberliğin şartlarından birisi “**fetanel**”tir; insanlar içinden seçilmiş en zeki-akıllı insanlar olmasıdır. Bu bakımdan peygamberimiz hiç şüphesiz ki insanların en zeki ve akıllısı idi. Buna rağmen yüce Allah (cc), ona vahiy olmayan konularda (daha çok dünya işlerinde) istişareyi emretti. Onların akıllı, ondan daha fazla olduğu için mi? Elbette ki hayır. İstişarede bir yol gösterme ve ortak akıl vardır. **Râzî** ve bazı müfessirlerin beyan ettiği gibi: “**Peygamberimiz, her ne kadar akıl bakımından insanların en mükemmeli ise de, halkın bilgileri çok çeşitli ve önemlidir. Dünya işlerinde birinin aklına gelmeyen, başka bir yönüyle öbürünün aklına gelebilir, bu uzak bir ihtimal değildir.**”¹⁴

Burada önemli bir incelik var. İkinci âyeti kerimede geçen “**şûrâ**” kelimesi aslında “**aridan bal alma**” manasına gelir ve güzel bir teşbihle istişare bala benzetilmiştir. Yani kararlar istişare ile alınırsa, herkes memnun olur, tadına doyum olmaz. Bu âyeti kerime İslâm’da idare şeklinin, Müslümanların kendi aralarından seçecekleri şûrânın (danışma meclisinin) kararlarına dayandığına delil olarak gösterilir. Ayrıca “**şûrâ**”, “**teşâvür**” manasındadır.¹⁵ “**Teşâvür**” ise (ehli olan bilir), “**Tefâul**” babından gelir ki müştereklik ifade eder. Yani tek başına olmaz, mutlaka en az iki veya daha fazla kişi olması gerekir. **Müşâvere, müzâkere** gibi. Bir araya gelinir, bütün konular enine boyuna konuşulur, görüşler alınır, ortak akıl sonuçlandırır. Buradaki “**beynehüm**” zamiri ile diğer cemi (çoğul) zamirlerde olduğu gibi, bu şûrâ/istişareye, kadın ve erkeğin katılması gerektiğine de işaret vardır.

Peygamberimiz vahiy ile belirlenmeyen konularda istişareyi kendisine ilke edinmiş ve kurumsallaşmasını sağlamıştır. Onun bu davranışının ilham kaynağı bu âyeti kerimelerdir. Peygamberimizden sonra da ashabı kiram bunu devam ettirmiştir.

Bazen insanlar, kendisine sorarlardı: “**Ya Resulallah, bu hususta vahiy mi geldi?**” diye. Eğer vahiy gelmediyse, hiç çekinmeden görüşlerini söylerlerdi. Peygamberimiz de onlara uyardı. **Bedir, Uhud, Hendek** ve **Tebük** gibi savaşlarda hep böyle olmuştur.¹⁶

Lokman Hakîm'in, şu tavsiyesi ne kadar önemlidir:

“İşlerinizi tecrübeli insanlara danışın. Zira onlar, kendilerine pahalıya mal olmuş doğru görüşleri size bedava verirler.” İstişare eden pişman olmaz.

İstişare, demokrasilerde çok önemlidir, hatta demokrasinin temelidir.

f) **Osmanlı ve babadan oğula intikal eden sistem:**

Şüphesiz **Osmanlı** büyük bir medeniyettir ve ancak **Osmanlı** olduğu için babadan oğula intikal eden bir sistemle 623 yıl devam edebilmiş. İftihar edeceğimiz önemli bir tarihimiz vardır. Farklı dine mensup çok sayıda milleti adaletle idare etmiş, hiç birisinin dinine, diline, örf ve âdetine karışmamış; çok önemli ilim ve devlet adamları yetiştirmiş, büyük zaferler kazanmış, büyük eserler meydana getirmiştir. Günümüzde Osmanlı'nın fethedip yıllarca idare ettiği, fakat sonradan kaybettiği **Avrupa**'da 27, **Asya**'da 14, **Afrika**'da 22 devlet olmak üzere toplam 63 devlet; **Osmanlı** sınırları içinde olmamakla beraber halifeye bağlı olan 8 devletle birlikte 71 devlet var. Zaten dünyada 200 kadar devlet var. Ne yazık ki, kazandığı bu yerleri çeşitli sebeplerle kaybetti ve yıkıldı. Her kemalin bir zevali vardır.

Yanlışlar yok mudur? Elbette ki vardır. Zira padişahların hiç birisi peygamber değildir ve peygamberimizden sonra artık peygamber gelmeyecektir. Beşer hata yapabilir. Sadece peygamberleri yüce yaratan hatadan korumuştur. Buna rağmen onlardan da **“zelle”** (yanlış, hata, yanılma)¹⁷ denen küçük hatalar meydana gelmiştir.

Osmanlı Devleti'ni tehdit eden en büyük tehlike, yabancılara sığınan şehzade veya diğer hanedan mensuplarının, tahtın mirasçısı olduklarını iddia etmeleri ve başta Bizans ve İran olmak üzere, düşman ülkelerin de bu fırsattan yararlanma arzularıydı. Çünkü sistem öyle, yönetim babadan oğula geçiyor. Günümüzde olduğu gibi ego ve hırs insanları rahat bırakmıyor! Birden fazla oğul varsa, sıkıntı başlıyor ve **“nizamı âlem”** için rakip olan öldürülüyordu.¹⁸ Aksi halde bölünmeye kadar varan daha büyük tehlikeler çıkabilirdi. Bazıları bunu çok tenkit etmektedir. Doğrudur, ancak devletin

birliği ve bölünmezliği her şeyden önce gelir. Tabii ki kolay bir iş değildir.

Hâlbuki gerçek demokrasilerde böyle bir şey olmaz, olmaması gerekir. Onun için demokrasi ve cumhuriyet en iyi idare şeklidir. **Osmanlı** da bizimdir, **Selçuklu** da, **Karahanlı** da, öncesi de, sonrası da, cumhuriyet de. Uzun zaman **Osmanlı** kötü gösterildi. Bunu eski cumhurbaşkanı Sayın **Demirel** de itiraf ederek: **“cumhuriyetin değerlerini yerleştirmek için eskiyi kötüledik.”** dedi. (Ben kendisinden dinledim.) Elbette tarihten ibret alacağız, hataları tekrar etmeyeceğiz. Tarih bunun için önemlidir. Ama hiç kimse de atalarını kötüleyerek bir şey kazanmaz. Bununla beraber devlete karşı işlenen suçlarda, 1.3.1926 tarih ve 765 sayılı Türk Ceza Kanunu, madde 125'de idam cezası; değişik 26.9.2004 tarih ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, madde 302'de, idam kaldırıldığı için, müebbet hapis cezası vardır. Yani devlet kendisini korumak için her zaman ağır cezalar verir.

100. yılını kutlayacağımız cumhuriyet döneminde yanlışlar yok mudur? Yanlışlar olmasaydı, herhalde siyasi, sosyal, ekonomik ve eğitim yönünden çok daha iyi bir yerde olmamız gerekmez miydi? Şüphesiz savaştan zaferle çıkmış, ama o kadar çok şehit verilmiş ki, öğrenciler bile savaşa katılmak zorunda kalmış ve bu yüzden bazı liseler mezun verememiş; çocuklar yetim, kadınlar dul kalmış. Yine Sayın **Demirel**'in tabiriyle **“toplu iğne yapamayacak bir durumdan”** bugünlere geldik. Daha cumhuriyet ilan edilmeden önce **İzmir İktisat Kongresi** toplandı ve önemli kararlar alındı. Hemen okuma yazma seferberliği, sanayi hamlesi, yurdun dört bir tarafına, kısa zamanda bölgeye uygun, 46 kadar fabrika kurulması, insanlara iş imkânı sağlanması çok önemlidir. Bugün de buna çok ihtiyaç vardır.

100 yıla genel olarak baktığımızda; ne yazık ki o yokluk içinde alın teri ve beyin gücüyle kurulan cumhuriyetin yüz akı milli kuruluşlar (KİT'ler), bazıları tarafından çiftlik gibi kullanıldı, torpille fazladan insanlar yerleştirildi, sonra zarar ediyor diye satıldı. Elbette değerine satılıp yerlerine yeni tesisler kurulsaydı ve üretime aktarılsaydı iyi olurdu. O da olmadı. Yine de çok büyük mesafe alındı. Fakat ikinci dünya savaşına girmememize rağmen, bu savaşta neredeyse harabe haline gelen ve çok büyük kayıplar veren

Almanya ve **Japonya** ile mukayese ettiğimiz zaman siyasi, sosyal, kültürel, eğitim ve hele ekonomik bakımdan çok daha iyi yerlerde olmamız gerektiği açıktır. Arada çok büyük fark var. Bunun sebebi de yapılan yanlışlardır. Burada doğru olan, her iki taraf için de, ifrat ve tefritten uzak durmak ve ölçülü, dengeli bir yol tutmaktır. Bu her zaman iyidir.

a) **Cumhuriyet ve Demokrasi:**

Yüce Türk Milleti'nin, istiklal ve istikbalini yok etmek isteyen yedi düvele karşı başlattığı İstiklal Savaşı'nı, çok büyük bir kahramanlık örneği göstererek zaferle taçlandığı en önemli gurur tablolarından biri olan cumhuriyet, eşitlik ve hürriyet temeline dayanan bir idaredir. Önce 23 Nisan 1920 Cuma günü hatimler okunarak,

Hacı Bayram Camii'nde Cuma namazı kılınarak, hem camide ve hem de **Büyük Millet Meclisi** önünde, dualar edilerek cumhuriyet ve demokrasinin ilk adımı olan **Türkiye Büyük Millet Meclisi** (TBMM) açıldı; 29 Ekim 1923'te de cumhuriyet ilan edildi.

Türk Milleti'nin karakterine ve âdetlerine en uygun idare olan cumhuriyet, demokrasiyle devleti yönetmek; iktidarın bir aileye veya bir zümreye ait olmadığı, egemenliğin milletin elinde olduğu bir yönetimdir. Bu yönetimde halk egemenlik hakkını, anayasa ve yasalarda öngörülen süreler içinde belirli zamanlarda seçtikleri ile kullanır. Pek çok ülkeden önce kadına seçme ve seçilme hakkının verilmesi, cumhuriyetin en önemli kazanımlarındandır. Bu ve diğer kazanımların kıymetini bilmek lazım.

Devletin egemenliği kullanmadaki yetkili temel organları "**üç y**" denilen, **yasama, yürütme** ve **yargı**dır. Yasama organı TBMM, yürütme organı, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu ve yargı organı ise **bağımsız mahkemeler**dir. Kişiler arasındaki adli yargının yüksek mahkemesi **Yargıtay**, kişi-devlet arasındaki idari yargının yüksek mahkemesi ise **Danıştay**'dır.

g) **Atatürk: "Cumhuriyet fazilettir."**

Cumhuriyeti kuran Atatürk'ün "**Cumhuriyet, ahlâkî fazilete dayanan bir idaredir. Cumhuriyet fazilettir. Cumhuriyet idaresi faziletli ve namuslu insanlar yetiştirir.**"¹⁹ sözleri, cumhuriyetin anlamını, değerini ve nasıl olması gerektiğini ifade etmektedir. Burada Atatürk'ün 3 defa **fazilet** vurgusu çok önemlidir.

Özellikle 100. yılında cumhuriyetin bu çok önemli ahlâkî yönü asla ihmal edilmemelidir. Zira **fazilet**, "**değer, hüner, ilim, irfan**" demektir. Fazilet, "**güzel ahlak, iffet, namus**" manasında da kullanılmaktadır. "**İnsanın derecesi kadri ve itibarı, faziletiyle mütenasiptir.**" Yani: İnsan ne kadar faziletli olursa, değeri ve itibarı o derece artar.²⁰ **Fazilet**, kişiyi üstün ve değerli davranışlara yönelten manevî ve ruhî nitelikler için kullanılan bir ahlak terimidir. Türkçede "**erdem**" kelimesiyle ifade edilir.

Merhum **Ömer Nasuhi Bilmen** fazileti şöyle tarif eder: "**Fazilet; pek âli bir haslettir, ahlaki vazifelere riayetten mütehasıl (meydana gelen) nezih** (saf, temiz lekesiz, temiz ahlaklı)²¹ **bir meleke** (tecrübe, tekrar ve çok uğraşma yolu ile elde edilen yatkınlık, ustalık, üstatlık)²² **dir.**"²³ **Bilmen'e** göre; "**bütün faziletlerin menbaı, hikmet, adalet, semahat** (cömertlik, el açıklığı)²⁴, **taharetten ibarettir.**" Bu dört fazilete "**fezâîli asliye**" denir.²⁵

Güzel ahlak sahibi olabilmek için, **insanların hayat hakkına, hürriyet hakkına, din ve vicdan hürriyetine, namus ve haysiyetine, mülkiyet hakkına riayet son derece önemlidir.**²⁶

i) **Cumhuriyetin 100. Yılında:**

Demokrasiden gerçek manada yararlanabilmek ve torunlarımıza iyi bir gelecek bırakabilmek için buraya kadar açıklanan bilgiler doğrultusunda, aşağıda 7 maddede özetlenen hususların hedef olarak seçilmesi ve gerçekleşmesi, en halis dileğimdir:

1- Eğitimin bütün kademelerinde kalitenin artırılması, hak edenlerin eğitimde yükselmesi, mesleki eğitime ağırlık verilmesi; **PISA** ve **TIMSS** gibi uluslararası sınavlarda başarının ilk sıralara yükseltilmesi; üniversitelerimizin dünyada en iyi üniversiteler arasına girmesi; ilk 100'de 5-10, ilk 500'de 40-50 üniversitenin olması.

2- Hak-hukuk, adalet ve insan haklarına saygı ile en zayıf vatandaşın, devlet dâhil, en güçlüden hakkını rahatlıkla alabilmesi; yanlış yapanların cezalandırılması, tam **BAĞIMSIZ** yargı ile adaletin hâkim olması ve birer emanet olan devlet makamlarının mutlaka ehline verilmesi.

3- Cumhuriyetin ilk yıllarında olduğu gibi ülkemizin her köşesine bölgeye uygun fabrikalar kurulması; gerekirse bazı bölgelerin teşvik

edilmesi; böylece işsiz gençlere, göç etmek zorunda kalmadan, doğup büyüdükleri yerlerde istihdam imkânı ile herkesin sırtı pek, karnı tok olarak huzur içinde yaşayabileceği bir ortamın sağlanması.

4- Son yıllarda **Suriye** başta olmak üzere ülkeye gereksiz yere göç ettirilen milyonların, tehlike daha fazla büyümeden, bir an önce ülkelerine gönderilmesi.

5- Halkımızın tüketici bir toplum olmaktan çıkarılıp sanayi, tarım ve hayvancılık dâhil üretici bir toplum haline getirilmesi.

6- Ekonominin, özellikle ihracatın, ikinci dünya savaşında neredeyse harabe haline gelen, bizim kadar nüfusa ve yarımız kadar toprağa sahip olan **Almanya** kadar olmasa da (ki istenirse olur); hiç olmazsa yine yarımız kadar toprağa sahip olan **Japonya** seviyesine çıkarılması.

7- Millet olarak hepimizi üzen, 1960'lı yıllardan itibaren değer kaybeden Türk lirasının ismine yakışır bir şekilde 1914 yılı²⁷; hiç olmazsa (tabloda böyle verildiği için) 1923-1945 arası²⁸ değer ve seviyesine yükseltilmesi; bunun için gerekli tedbirlerin bir an evvel alınması.

Bunların hepsi bir bütündür ve birbirine bağlıdır. İzmir İktisat Kongresi örnek alınabilir. Çünkü konu çok önemli. Belki o zaman enflasyon durur ve ucuzluk olur. Hedef bu olmalı! Cumhuriyetin 100. yılında bunlar gerçekleşirse de 100. yıl milat olsun ve bunlara vesile olsun inşaallah.

SONUÇ:

Demokrasinin en ileri ve en gelişmiş şekli olan cumhuriyet, yarınlarımızın teminatıdır.

Akıl, bilim, istişare ve vicdan ile cumhuriyetimizi korumak ve gelecek nesillere aktarmak her cumhuriyet vatandaşının görevidir. **İstiklal Savaşı**'nı kazanıp demokrasiyi getirerek cumhuriyeti kuran **Atatürk**'ün yukarıda zikredilen vecizesinde üç defa tekrar ettiği ahlakî faziletlere uygun olarak; **yalan sözden, yalan vaatten, iftira ve bühtandan mutlaka kaçınılmalıdır. Zira bir insanın yapmayacağı/yapamayacağı veya yapmadığı bir şeyi söylemesi çok çirkin ve Allah'ın (cc) gazabını çekecek bir davranıştır.**²⁹ Asla yakışmaz da zaten.

Başta **Türkiye Cumhuriyeti**'ni kuran **M. Kemal ATATÜRK** olmak üzere bu cennet vatani bizlere emanet bırakan bütün şehit ve gazilerinin ruhları şâd olsun.

Cumhuriyetimizin 100. yılı kutlu olsun.

1-Sâmi, Şemsettin, Kâmûsi Türkî, Tercüman, İstanbul 1985, c: 1, s: 181,331.

2-Sâmi, Şemsettin, Kâmûsi Türkî, Tercüman, İstanbul 1985, c: 1, s: 181.

3-Nisâ süresi /4, âyet: 58; Bkz. Tekin, İlyas, Yeni Eğitim-Öğretim Yılı, Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Eylül 2022, sayı: 61, s: 4-9.

4-Bkz. Sağlam, Hadi, İslâm Hukukunda Yönetim Şekli, Dergipark, Mart 2017, c: 2, sayı: 1, s: 53.

5-Yücel, İrfan, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 250.

6-Buhârî, Ezan, 46, 47, İ'tisâm, 5, Enbiyâ, 19; Neseî, İmâme, 1, 17; Ebû Dâvûd, Mukaddime, 14; Ahmed bin Hanbel, Müsned, 4/412, 413; ez-Zebidî, Tecridi Sarîh T, Ankara 1980, c: 2, s: 626-659, Hadis no: 387, 394,397, c: 11, s: 12-13; İbni Sa'd, Tabakat, Beyrut 1398, 2/217; Yücel, İrfan, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 253.

7-Yücel, İrfan, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 253-254; geniş bilgi için bkz. ez-Zebidî, Tecridi Sarîh T, Ankara 1980, c: 11, s: 12-13.

8-Tevbe süresi /9, âyet: 40.

9-Bkz. Ebu Dâvûd, Sünnet, 8; Tirmizî, Fiten, 48; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/272; 5/220, 221.

10-İbni Hişâm, es-Sîre, Beyrut 1391, 4/311.

11-Âl-i İmrân süresi /3, âyet:159.

12-Şûrâ süresi /42, âyet: 38.

13- Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 27, s: 117, c: 9, s: 68-69; Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 25, s: 46, c: 4, s: 106; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 2, s: 1216, c: 6, s: 4248-4249.

14-Bkz. Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 27, s: 117, c: 9, s: 68-69; Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 25, s: 46, c: 4, s: 106-107; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 2, s: 1213-1217, c: 6, s: 4248-4249.

15-Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 6, s: 4249; Kadî Beydâvî, Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 2, 193; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân tefsiri, İstanbul 1969, c: 8, s: 331.

16-Geniş bilgi için bkz. Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 25, s: 46, c: 4, s: 106-107; Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 27, s: 117, c:

9, s: 62-69; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 2, s: 1213-1217, c: 6, s: 4248-4249.

17-Sâmi, Şemsettin, Kâmûsi Türkî, Tercüman, İstanbul 1985, c: 3, s: 1519.

18-Bkz. Danişmend, İsmail Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul 1971, c: 1, s: 6, 33, 68-69, 83-84, 227.

19-Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c: 2, s: 231; Durmuş Yalçın, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-2, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2014, s: 275.

20-Sâmi, Şemsettin, Kâmûsi Türkî, Tercüman, İstanbul 1985, c: 1, s: 365.

21-Sâmi, Şemsettin, Kâmûsi Türkî, Tercüman, İstanbul 1985, c: 3, s: 990.

22-Sâmi, Şemsettin, Kâmûsi Türkî, Tercüman, İstanbul 1985, c: 3, s: 850.

23-Bilmen, Ömer Nasuhi, Yüksek İslâm Ahlakı, İstanbul 1964, s: 29.

24-Sâmi, Şemsettin, Kâmûsi Türkî, Tercüman, İstanbul 1985, c: 3, s: 1170.

25-Geniş bilgi için bkz. Bilmen, Ömer Nasuhi, Yüksek İslâm Ahlakı, İstanbul 1964, s: 29-36.

26-Bkz. Bilmen, Ömer Nasuhi, Yüksek İslâm Ahlakı, İstanbul 1964, s: 95-102;

27-(1 Osmanlı altın lira, 4,37 Amerikan doları ve 18,45 Alman markına tekabül ediyordu), teyit.org Analiz.

28-(1dolar=1,55 lira) Yıllara göre dolar-lira, geniş bilgi için bkz. teyit.org Analiz.
<https://cdn.teyit.org/wp-content/uploads/2020/07/abd-dolar-kur.png>

29-Saff sûresi /61, âyet: 2-3.